

## ZIGMUND FREYDNING AYSBERG VA SHAXS TUZILISHI NAZARIYALARI

Xudoyberganov Ollombergan Ilhom o'g'li

Berdoq nomidagi Qoraqalpoq Davlat Universiteti

Chimboy Fakulteti Amaliy Psixologiya yo'nalishi 3-bosqich talabasi.

[xudoyberganovollombergan973@gmail.com](mailto:xudoyberganovollombergan973@gmail.com)

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20035931>

**Annotatsiya.** Mazkur ilmiy maqolada avstriyalik psixolog va psixoanaliz asoschisi Zigmund Freyd tomonidan ishlab chiqilgan aysberg modeli hamda shaxs tuzilishi nazariyasi ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Maqolada inson psixikasining uch darajasi- ong, ong osti va ongsizlik tushunchalari, shuningdek shaxsning tarkibiy qismlari bo'lgan Id, Ego va Superego elementlarining vazifalari yoritiladi. Ushbu nazariyalar inson xulq-atvori, hissiyotlari va qaror qabul qilish jarayonlarini tushinishda muhim ahamiyat kasb etishi asoslab beriladi. Shuningdek, Freyd nazariyasining zamonaviy psixologiya fanidagi o'rni va amaliy ahamiyati haqida qisqacha ma'lumotlar keltiriladi.

**Kalit so'zlar:** psixoanaliz, aysberg modeli, shaxs tuzilishi, ong, ong osti, ongsizlik, Id, Ego, Superego, psixika, xulq-atvor.

## SIGMUND FREUD'S ICEBERG MODEL AND THEORY OF PERSONALITY STRUCTURE

**Abstract.** This scientific article analyzes the iceberg model and the theory of personality structure developed by the Austrian psychologist and founder of psychoanalysis, Sigmund Freud.

The article describes the three levels of the human psyche — consciousness, subconsciousness, and unconsciousness, as well as the functions of the structural components of personality known as Id, Ego, and Superego. These theories are proven to play an important role in understanding human behavior, emotions, and decision-making processes. In addition, brief information about the place of Freud's theory in modern psychology and its practical significance is provided.

**Keywords:** psychoanalysis, iceberg model, personality structure, consciousness, subconsciousness, unconsciousness, Id, Ego, Superego, psyche, behavior.

## ТЕОРИИ АЙСБЕРГА И СТРУКТУРЫ ЛИЧНОСТИ ЗИГМУНДА ФРЕЙДА

**Аннотация.** В данной научной статье проводится анализ модели айсберга и теории структуры личности, разработанных австрийским психологом и основателем психоанализа Sigmund Freud.

В статье рассматриваются три уровня человеческой психики — сознание, подсознание и бессознательное, а также функции структурных компонентов личности, известных как Ид, Эго и Суперэго. Обосновывается важная роль данных теорий в понимании поведения человека, его эмоций и процессов принятия решений.

Кроме того, приводится краткая информация о месте теории Фрейда в современной психологии и её практическом значении.

**Ключевые слова:** психоанализ, модель айсберга, структура личности, сознание, подсознание, бессознательное, Ид, Эго, Суперэго, психика, поведение.

Zamonaviy psixologiya fanida inson shaxsini o'rganish va uning xulq-atvorini tushuntirish muhim ilmiy masalalardan biri hisoblanadi. Shaxs psixikasining tuzilishi, uning ichki jarayonlari hamda insonning ongli va ongsiz faoliyati psixolog olimlar tomonidan keng tadqiq etilgan.

Ayniqsa, XX asr boshlarida psixoanaliz yo'nalishining shakllanishi psixologiya fanining rivojlanishida muhim burilish yasadi.

Psixoanaliz nazariyasining asoschisi bo'lgan **Zigmund Freyd** inson psixikasining murakkab tuzilishini tushuntirish maqsadida bir qator ilmiy g'oyalarni ilgari surdi. U inson ruhiy hayotini faqat ong bilan cheklab bo'lmasligini, balki inson xulq-atvoriga kuchli ta'sir ko'rsatadigan ongsiz jarayonlar ham mavjudligini ilmiy asoslab berdi.

Shu maqsadda Freyd psixikaning uch darajadan iborat modelini — **ong, ong osti va ongsizlikni** — ishlab chiqdi va uni **aysberg** (muztog') modeli orqali ifodaladi.

Bundan tashqari, Freyd shaxs tuzilishini uch asosiy tarkibiy qismga — **Id, Ego va Superegoga** ajratdi. Ushbu qismlar insonning ehtiyojlari, ijtimoiy qoidalar va axloqiy me'yorlar o'rtasidagi o'zaro munosabatni tushuntirib beradi.

Mazkur nazariyalar insonning xulq-atvori, hissiyoti va qaror qabul qilish jarayonlarini chuqurroq anglashga yordam beradi hamda psixologiya, pedagogika va amaliy psixologiya sohalarida keng qo'llaniladi.

Hozirgi kunda Freydning aysberg modeli va shaxs tuzilishi nazariyasi nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham muhim ahamiyatga ega bo'lib, psixologik maslahat berish, psixoterapiya va shaxs rivojlanishini o'rganishda keng foydalanilmoqda.

Psixoanaliz nazariyasining asoschisi bo'lgan **Sigmund Freud** inson psixikasining tuzilishini tushuntirish uchun bir qator ilmiy konsepsiyalarni ishlab chiqqan. Ulardan eng mashhurlaridan biri — **aysberg (muztog') modeli** hisoblanadi.

Ushbu model inson psixikasining ko'rinadigan va yashirin qismlarini tushuntirishga xizmat qiladi hamda psixologiya fanida insonning ichki ruhiy jarayonlarini tahlil qilishda muhim nazariy asos bo'lib hisoblanadi.

Freydning fikriga ko'ra, inson psixikasi faqat ongli jarayonlardan iborat emas. Aksincha, inson xulq-atvori va hissiy holatining katta qismi ongsiz jarayonlar bilan bog'liq. Shu sababli u inson psixikasini dengizdagi aysberg bilan taqqoslagan.

Aysbergning faqat kichik qismi suv yuzasida ko'rinib turadi, asosiy katta qismi esa suv ostida yashirin bo'ladi. Xuddi shuningdek, inson ongining kichik qismi ong darajasida bo'lsa, katta qismi ong osti va ongsizlik darajasida joylashgan bo'ladi.

Ilmiy manbalarda ko'pincha inson psixikasining taxminan **10 foizi ong**, qolgan **90 foizi esa ongsizlik va ong ostiga** tegishli deb izohlanadi. Bu ko'rsatkich inson faoliyatida yashirin ruhiy jarayonlar qanchalik muhim rol o'ynashini ko'rsatadi.

Freydning ushbu nazariyasi psixologiya fanida yangi yo'nalish — psixoanalizning rivojlanishiga asos bo'ldi.



**Ong** — bu insonning hozirgi vaqtda anglayotgan fikrlari, his-tuygʻulari, qaror qabul qilish jarayonlari va xatti-harakatlarini oʻz ichiga oladigan psixik darajadir. Ong orqali inson atrof-muhitni idrok etadi, vaziyatni baholaydi va oʻz faoliyatini boshqaradi.

Masalan, inson hozir nimani oʻylayotganini, nimani koʻrayotganini yoki qanday qaror qabul qilayotganini anglab turadi — bu ong faoliyatining namunasidir. Ong darajasi inson faoliyatining eng kichik qismini tashkil etadi, ammo u insonning ijtimoiy hayotda faol ishtirok etishida muhim rol oʻynaydi. Taʼlim jarayonida oʻrganilgan bilimlar, kundalik hayotdagi qarorlar va muloqot jarayonlari asosan ong orqali amalga oshiriladi.

**Ong osti** — bu inson hozir anglab turmaydigan, ammo zarur boʻlganda esga tushishi mumkin boʻlgan xotiralar, bilimlar va tajribalarni oʻz ichiga oladigan psixik darajadir. Bu darajada vaqtincha unutilgan maʼlumotlar saqlanadi.

Masalan, inson bolalik davridagi voqealarni har doim eslamasligi mumkin, ammo zarur bo'lganda ularni esga tushira oladi — bu ong osti faoliyatiga misol bo'ladi. Ong osti insonning kundalik hayotida muhim rol o'ynaydi. Masalan, avtomobil haydashni o'rgangan inson keyinchalik bu jarayonni deyarli avtomatik tarzda bajaradi. Bu harakatlar ong ostida shakllangan ko'nikmalar asosida amalga oshadi.

**Ongsizlik** — bu inson anglamaydigan, ammo uning xulq-atvori, hissiyotlari va qarorlariga kuchli ta'sir ko'rsatadigan yashirin ruhiy jarayonlarni o'z ichiga oladigan psixik darajadir. Bu darajada insonning yashirin istaklari, qo'rquvlari, ehtiyojlari, ichki ziddiyatlari va bolalik davridagi tajribalari saqlanadi. Freyding fikriga ko'ra, insonning ko'plab xatti-harakatlari aynan ongsizlik darajasida shakllanadi. Masalan, ba'zan inson o'z harakatining sababini tushuntira olmaydi yoki kutilmagan hissiy reaksiya bildiradi. Bu holatlar ongsizlik darajasidagi jarayonlar bilan bog'liq bo'lishi mumkin.

### Aysberg modelining psixologiyadagi ahamiyati nimada ?

Aysberg modeli psixologiya fanida inson psixikasining tuzilishini tushuntirishda muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi. Ushbu model insonning xulq-atvori, hissiy holati va ruhiy muammolarining sabablarini chuqurroq tahlil qilish imkonini beradi.

Zigmund Freyd shaxs tuzilishini tushuntirish maqsadida inson psixikasini uch asosiy tarkibiy qismga ajratgan. Ular **Id**, **Ego** va **Superego** deb ataladi. Ushbu nazariya psixologiya fanida shaxsning ichki ziddiyatlari, xulq-atvori va qaror qabul qilish jarayonlarini tushuntirishda muhim o'rin tutadi.

Freyding fikriga ko'ra, insonning har bir xatti-harakati ushbu uch komponentning o'zaro ta'siri natijasida yuzaga keladi. Id insonning biologik ehtiyojlari va instinktlarini ifodalasa, Ego real hayot sharoitlarini hisobga olib qaror qabul qiladi, Superego esa ijtimoiy va axloqiy me'yorlarni nazorat qiladi. Ushbu uch tizim o'rtasidagi muvozanat shaxsning sog'lom psixologik rivojlanishi uchun muhim hisoblanadi.



**Id** — shaxs tuzilishining eng qadimgi va tug‘ma qismi bo‘lib, u insonning biologik ehtiyojlari va instinktlarini o‘z ichiga oladi. Id tug‘ilgan paytdan boshlab mavjud bo‘ladi va **rohatlanish printsipli** asosida faoliyat yuritadi. Ya‘ni, Id ehtiyojlarni darhol qondirishni xohlaydi va oqibatlarni hisobga olmaydi.

Masalan:

- och qolgan bola darhol ovqat talab qiladi
- kichik bola o‘yinchoqni hozir olishni xohlaydi
- inson jahli chiqqanda darhol reaksiya bildirishi mumkin

Id asosan **ongsizlik darajasida** faoliyat yuritadi va insonning instinktiv xatti-harakatlariga sabab bo‘ladi.

**Ego** — shaxs tuzilishining ongli qismi bo‘lib, u real hayot sharoitlarini hisobga olib qaror qabul qiladi. Ego **reallik printsipli** asosida faoliyat yuritadi. Ya‘ni, u Idning istaklarini jamiyat qoidalariga mos ravishda qondirishga harakat qiladi.

Masalan:

- inson och bo‘lsa, darhol ovqatni tortib olmaydi, balki navbat kutadi
- o‘quvchi o‘ynashni xohlasa ham, avval darsini bajaradi
- odam jahli chiqsa ham, o‘zini nazorat qiladi

Ego shaxsning muvozanatini saqlashda muhim rol o‘ynaydi, chunki u Id va Superego o‘rtasida vositachi vazifasini bajaradi.

**Superego** — shaxs tuzilishining axloqiy va ijtimoiy qoidalarni nazorat qiluvchi qismi hisoblanadi. Superego ota-ona, o‘qituvchi va jamiyat tomonidan berilgan me‘yorlar va qadriyatlar asosida shakllanadi. U insonning to‘g‘ri yoki noto‘g‘ri xatti-harakatlarini baholaydi.

Masalan:

- yolg‘on gapirish noto‘g‘ri ekanligini his qilish
- yordam berish kerakligini anglash
- ayb qilganda vijdon azobini his qilish

Superego insonning axloqiy xulq-atvorini shakllantiradi va ijtimoiy hayotga moslashishiga yordam beradi.

Freydning shaxs tuzilishi nazariyasi inson xulq-atvorini tushuntirishda muhim nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi. Ushbu nazariya quyidagi sohalarida keng qo‘llaniladi: psixologik maslahat berishda, psixoterapiyada, shaxs rivojlanishini o‘rganishda, bolalar tarbiyasida, stress va emotsional muammolarni tahlil qilishda Mazkur nazariya zamonaviy psixologiya fanida ham o‘z ahamiyatini saqlab qolgan bo‘lib, insonning ichki dunyosini va ruhiy jarayonlarini tushunishda muhim ilmiy asos hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, avstriyalik psixolog va psixoanaliz asoschisi Sigmund Freud tomonidan ishlab chiqilgan aysberg modeli hamda shaxs tuzilishi nazariyasi psixologiya fanining rivojlanishida muhim ilmiy asoslardan biri hisoblanadi. Ushbu nazariyalar inson psixikasining murakkab tuzilishini ilmiy jihatdan tushuntirishga xizmat qilib, ong, ong osti va ongsizlik darajalarining o‘zaro bog‘liqligini ochib beradi hamda shaxsning tarkibiy qismlari — **Id**, **Ego** va **Superego** o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlarni izohlash imkonini yaratadi.

Mazkur nazariyalar inson xulq-atvori, hissiy holati va qaror qabul qilish jarayonlarini tahlil qilishda muhim nazariy va metodologik ahamiyatga ega.

Ayniqsa, shaxsning ichki ziddiyatlari, motivatsiyasi, ehtiyojlari va ijtimoiy muhitga moslashuv jarayonlarini tushunishda Freydning qarashlari muhim o‘rin egallaydi. Ushbu nazariyalar yordamida insonning ruhiy rivojlanishi, shaxs sifatida shakllanishi hamda uning psixologik xususiyatlarini chuqurroq o‘rganish mumkin bo‘ladi.

Shuningdek, Freydning aysberg modeli va shaxs tuzilishi nazariyasi zamonaviy psixologiya, pedagogika va amaliy psixologiya sohalarida o‘z dolzarbligini saqlab qolmoqda. Ular psixologik maslahat berish, psixoterapiya, shaxs rivojlanishini o‘rganish va ta’lim jarayonini takomillashtirishda muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi. Shu sababli, ushbu nazariyalarni chuqur o‘rganish va amaliyotda qo‘llash inson psixikasini to‘g‘ri tushunish hamda shaxs rivojlanishini samarali tashkil etishda muhim omil hisoblanadi.

#### **Foydalanilgan adabiyotlar**

1. Freud, S. *The Ego and the Id*. — London, 1923.
2. Freud, S. *The Interpretation of Dreams*. — New York, 1900.
3. Feldman, R. S. *Understanding Psychology*. — New York, 2011.
4. G‘oziev, E. G. *Umumiy psixologiya*. — Toshkent, 2010.
5. Nemov, R. S. *Psixologiya*. — Moskva, 2003.